

Aita Astarloa, euskal idazlea ^(*)

1748-1821

Nere anai Aita Villasantek bultza eginda nator onera. Gaia ere berak aukeratua det: *Aita Pedro Astarloak euskeraz egin zun lana*. Aspaldi baten eman nion baiezkkoa, baita Astarloak idatzi zun guztia irakurri, eta or-emen oartxo batzuek paperean jaso ere. Baño eguneroko beste eginkizunez lanpetuta batzuetan, eta egia esateko, nere lantxo au nola burutuko nuen ezjakiteak ematen zidan nagiz beste askotan, Astarloaren liburu eta nere papertxoak mai baztarrean io galanta egin dute. Eta azkenean, Astarloak merezi dun eta zuei zor zaitzuen ainbat ardura ta beta eman gabe, osatu det nere lana. Beste nozpaitein ondo osatuko al det gaur erdizka dakartzuedan lantxo au.

Durangon jaio zan, eta Sta. Ana'ko parrokian bataiatu zuten, milla zazpireun ta berrogeita zozzigarren urteko (1748) Apirllaren lauan; bere izenak *Pedro María Isidoro* (Justo Gárate: "La Época de Pablo Astarloa y Juan Ant. Moguel", pág. 108). *Pablo Astarloa* ospatsua-
ren anaia zan. Eztakit beste iñundik atera leiken egi onen aztarnarik, baño dana dala, naikoa degu Pedro'k berak bayezten digula ikustea orain aitatu bear degun bere obra ontako bigarren liburuan, itzau-
rreko lenengo orrian.

Bere bizitzako goraberaz. —nun ikasi zun eta nundik nora ibilli zan bere ikasketak menderatu arte lenengo, eta gero berari zegozkion lanetan—, ezer gutxi jakin det orain arte, baño zerbait geiago jakiteko ustetan nago. Berak dionez, Markinan azi zan: *Marquina-cua da nire eusqueria, ainche azi ningalaco*. Ez degu aztu bear berak demaigun oarpen au, bere euskeraz zer deritzagun esan bear degun-
rako; baño orain bertan, gero aitatu degun A. Zabalak itz oek az-

(*) Itzaldi au Donostian 1957ko Otsaillaren 21 an irakurri zan.

tertuz, esaten duana: (Aita Astarloa) "Marquinan azi nintzan, baña euskeria da alde gustietakua".

Gure Ordenako praillea izan zan, Prantziskotarra. "Lectore jubiladu ta Definidadorea" idatzi zuan berak, lenengo argitaratu zun liburuaren lenengo orrian. Ai danean, Lektore izana zan. Itz oezaz esan nai da, urte batzuek igaro zitula nunbait teologia erakusten. Ezagun da bere lan sakonean, Teologia ondo aztertu ta ausnartua zeukana.

Bere azkeneko urtetan Kantauriko Probintzial izan zan; milla zortzireun ta emezortzigarren urtean (1818) Gasteiz'en egin zan Kapituloan eman zioten kargu aundi ori. Andik iru urtera, milla zortzireun ta ogetabatean, Martxoaren 21'an ill zan Bilboko Komentuan.

Gure A. Astarloak egin zigun lanaren berri ematen asteko, ongi deritzat, bere liburuari ezarri zion tituloa irakurtzea. Onela dio: "Urteco domeca gustijetaraco verbaldi icasbidecuac, ceinzubetan azalduten dan Erromaco catecismua. —Euretan aurquituco dabe Arimazain euscaldunac, euren Elextar, edo Feligresai predicadu bear deutzen icasbidia: Baita bere cristinau euscaldunac, cer jaquin eta eguin biar dabeen." Or daukagu Astarloak berak esanda, zer egin zun eta zertarako egin nai izan zun. Gero, *Euscaldun arimazain jaundi* egiten dien itzaurrean, agiri da obeto zergatik eldu zion lan oni. Ai danean, etzegoan garai aitan, erriari jaiero itzaldietan erakusteko eran euskeraz idatzitako libururik. Mundu guztian egin bear zana, eta toki geyenetan egiten ere zana, au da, erriari bere izkuntzan zeru-lurreko misterioak erakutsi, gure artean etzan nunbait erdizka baño betetzen. Orregatik, eta utsune aundi ori betetzearren eraso zion lan oni Aita Astarloak.

Eta *Verbalditan* egin zun bere lana, apaiz eta Arimazainei obeto laguntzearren. Bazekizkin ondo asko berak, ze eragozpen eta nekeak zeuzkaten Arimazain askok euskeraz erriari meza nagusian itz egiteko: ze liburu aukeratu ez jakin, eta ez jakin nola euskerara itzuli. Ala dio berak.

Urteko domekak ainbat Verbaldi egin zitun, berrogeta amairu, eta Verbaldi oetan banatu zitun Kristau-ikasbidearen zatiak. Egoki banatuta dauka lana, eta gai guztiak aztertzen ditu zeatz eta garbi.

Baño izan zun beste asmo bat ere, lan oni buru emateko. *Christinau euscaldunai* zuzentzen dien bigarren itzurrettxoan, adierazten duanez. Kristauai beren egiteko edo obligazioak ondo erakustea izan omen zan lenengo sortu zitzaion asmoa. Egun ayetan nunbait, A. Astarloak dionetik ikusten danez, meza nagusitan bakarrik egiten zan itzaldia, eta kristau asko gelditzen ziran meza ortara joan eziñik; gainera, gazte askok irtetzen zuten beren etxe eta errietatik otseintzara eta oficioen bat ikastera, euskerarik etzekiten ugazabeengana. *Eta ser jazoten da?* galdetzen du A. Astarloak. "Eurac eztaquie erdera, ezta

artuten daben ugazabac bere eusquera.” Eta bata besten aitzakian, etzan iñoiz dotriñarik aitatzen, eta len zerbait zekitenai dana azten zitzayen, eta etzekitenak berriz beñere etzuten ikasten. Aita Astarloak euskerazko idazti onezaz kendu nai izan zun gaitz ori, eta ugazaba erdeldunai eta baserrietako gurasoai esaten die, irakurtzen dakin baten inguruan bildu ditezela irakurtzen ez dakitenak, eta onela, batek irakurtzen duna beste guztiak entzunaz, errez eta neke aundirik gabe ikasi ditzazketela kristauaren egin-bear edo obligazioak. Eta itzaurrean esaten duna bera dio berriz ere lenengo Verbaldietan; ara emen, bigarren Verbaldian zein egoki adierazten dien bere gogo bizia.

“Alcarregaz joco, barriqueta eta venturaz, gauzaric galgarrijetan emoten dan demporia, iragoco balebe doctrinia alcarri itanduten, dudatzaca ondo jaquingo leuquee. Neguco gabetan sutondoan gorubetan, edo beste cereguinetan dagozarian, murmuracinoe, hipuin ezai, berba lotsagarri eta barriqueta gangar orde, alcarri doctrinia itandu, eta daquijanac eztaquijanari iracasten emongo balitz, guraso, ugazaba, seme, eta crijadu gustiac, ondo, eta ondo jaquingo leuquee. Neure entzula maitiac; eztago achauquijaric, doctrinia ez jaquitico, guizonic sor, eta astunenac icasi leique, benetan nai baleu. Dacuzcuna da, cerbait jaquin nai dozubenian aurquituten dozubela nori itandu; eta noc iracatzi (pág. 20).

Ikusi dezagun orain azal eta mami nola osatu zun bere lana.

Erabat egindako lana dala dirudi, baño bi liburutan argitaratu zun, lenengoa (1816) milla zortzireun da amaseigarren urtean, eta bigarrena (1818) andik bi urtera. Gaur gertatzen zaigun bezela, orduan ere liburuak argitaratzeko diru-bearrean arkitzen ziran, eta jaun aberatsen billa ibilli bear izaten zuten. Aita Astarloaren ongille ta laguntzaille *D. Francisco Longa eta Anchia* —Zenarruza’ko seme ospetsua— izan zan. Eskerrona agertuaz, egundoko goraltza gozo eta beroak zuzendu zizkion bigarren liburuaren itzaurrean. Euskaldunak aspalditik daukaten izen aundia, antxiñako denporetan Erromaren kontra izan zituzten egintandiak, eta Napoleonen kontra *D. Francisco Longa* onen bitartez izan zituzten garaipen omengarriak aita-tzen ditu itz bero eta bizi-bizietan. Itzaurre guztia ardura ta gogo aundienaz landua dirudi, eta ain ongille gertatu zayon gizon onen izena eta egipenak goraltzen egiñalak egiten ditu, eta bere liburu argitaratzeko eman dion laguntzagatik esker on beroenaz erantzuten dio.

Liburu au bigarren aldiz argitaratuta zegoala bagenekin, baño nik ez nekin besterik eta ez det oraindik ikusi. Orain illabete, Anai Barendin Berriotxoa, Salletarrak, esan zidan, berak bazeukala bigarren edizio ori, eta emango zidala lenengo orriaren kopia. Eta agindu bezela bidaldu zidan. Milla beatzireun da iru (1903)-garren urtean,

Florentino Elosu-ren echean argitaratu zan. Bigarren edizio ontan, zerbait geitu zion norbaitek, lenengo orriaren itz oetan adierazten danez: *Orain gueitu jacoz gaurco egunian jaquin bear diran cristiñau icaste batzuc, eta aguertuco! dira z'en liburuban.* Eskerrik asko Anai Balendin Berriotxoari.

Lenengo liburuan ogetasei Verbaldi dauzka; amaika, kredoaren azalpenerako eta amabost, Sakramentu santuenerako. Bigarreanean berriz ogetazazpi egin zitun; emezortzi, Jaungoikoaren agindu santuez, eta bederatzi Eleizarenez. Oezaz gaiñera, lenengo liburuan eman zizkigun beste zatitxo bi guztiz ederrak, Lenengoa: "*Urteco domequetaco Evangelijucac eusqueraz: Verbaldijetaco sarzajeracac.*" Bigarrena: "*Domequetaco evangelijuetatic Verbaldi, edo Platicac aterateco esacai, edo testuac; baita bere euren sarzajerac.*" Lenengo zatitxo ontan, domeka bakoitzeko Ebangelioa euskeraz esan ondoren, artzen ditu Ebangelio ortaco itz berezi batzuek "Verbaldiko Sartzajera" egiteko. Onela, domeka bakoitzean. Ebangelio santua euskeraz esan ondoren, itzaldia dotriña santuaz egin dezake beti Apaiz jaunak. Egoki badatoz eta ezpadatoz itzaldiak Ebangelioakin, saillean sartzen ditu itzaldiak urteko domeketan, Abendu santutik asita. Esan degunez, berrogeta amairu dira Verbaldiak, eta domeka bakoitzean bat esanaz, urte buruan dotriña osoa eman dezake Apaizak, eta auxe da A. Astarloaren nai ta gogo. Ain zuzen ere, Apaiz jaunei beren itzaldietarako errextasun eta aukera ohea ematearren, erantsi zion oraindion beste bigarren zatitxo. Zati ontan, Ebangelio bakoitzetik iru esacai edo texto artzen ditu geyenean, eta bakoitzarekin sarrera berezi bat egiten du ondoren esan bear dan berbaldirako. Ez, ordea, len bezela dotriñako itzaldiak saillean esateko; oraingo ontan, esacai edo textoak dionetik egokien iruditzen zayon gaiera jotzen du. Bigarren modu ontan aukera ohea ematen dio Apaizari, erriari egoki izango zayona esateko. Oso itz gutxitan, baño bai egoki geyenetan, egiten du sartzajera ori. eztenkada bizi bat besterik ezta sarrera guztia, baño oso poliki sartutako eztenkada. Irakurriko degu gero zerbait.

* * *

A. Astarloak utzi zigun liburu au nolakoa dan eta ze balio daukan esateko, auxe derizat lenengo gogoratu bear dana: euskeraz idatzi utsakin eta euskeraren bitartez mesede aundia egin ziola euskal erriari. Euskera berari zion maitasunak etzun lan orretara beartu, euskeraren bitartez animetan egin zezakean on aundiak baño. Euskeraren paltaz, au da, Jaungoikoaren itza euskeraz entzun eta irakurtzen etzutelako ikusten zitun asko ta asko ezjakiñean eta ezjakiñetik datozen gaiztakerietan erorita. Ondamendi onek samintzen zion biotza, eta

ortik sortu zitzaion lan oni eltzeko gogo. Ez det uste buruko miñ aundirik emango zionik ze nolako euskera idatziko ote zuan kezka. Euskeraz bazekin, euskeraz egiten zun erriakin, eta ain zuzen ere, atsegin gozoa darien itzetan dio berak: "Vizcaico erri ascotan predi-cadu dot eusqueraz, eta gustietan esan deuste, ondo, eta ondo aitu dabeela esan dodana." Eta alkarrekin zerabilten euskera orretan dotriña erriari azaldu ta erakustea etzitzaion lan ain gogorra irudituko. Baño egia garbi esateko, iritzi au oso nerecasa diot. Egilleak berak dionez, urduri ta bildurrez egon omen zan denpora luze baten, lan oni bai elduko, ez elduko eta azkenean, animekiko egarriak ekiñarazi omen zion. Baño nere ustez atzerapen ori etzan euskerearen aldetik zetorkion bildurra izango.

Au da, beraz, A. Astarloaren pentsamentu ederra, eta guk emen goraltzen dioguna: animen egarriak eraman zula euskeraren iturrira. Egia oni begira ulertuko ditugu ondoan bere liburuan dakuskigun utsuneak eta bikaintasunak.

Baño ikusi dezagun lenengo ze dotriña eta nola erakusten dun. Animen egarriz erretzen dagonari dagokionez, dotriña erreza erakusten sayatzen da, jakin bearrekoak diran guztiak gogoratzen ditu, eta naiz ulergaitzak eta zaillak izan egi santu oek, alegin guztiak egiten ditu ulertzeko moduan azaltzen. Iñoiz, adibide politak, errezak eta biziak asmatzen badaki. Ondo ezagutzen zun bere erria, baita bere akatsak ere. Bigarren liburuan, batez ere, agindu santuen explikazioa egiten dunean, eta baita Konfesio ta Komunioaz lenengo liburuan egiten ditunetan ere, erakusten du, gure erri ta baserri, nekazari ta etxekoandra, neska ta mutill, ume ta gazteen bizimodu ta goraberak ondo ezagutzen ditula. Eta gure eguneroko jardunetan eta artu-emanetan izaten diran eta ikusten diran gaiztakeri ta okerbide agirienak, erruki gabe ta garratz astintzen ditu. Juramentuak zein errez eta zein gaizki egiten diran sarritan, gurasoak zenbat begiratu bear daukaten beren semeak ondo azitzeko eta zein arduragabeak diran askotan, alkarren arteko gorroto ta ikusi eziñak, eta oekin batera datozen eta dabilten birao ta maldizioak, moskorkeriak eta gazteriaren izketa gordiñak eta dantzak eta ondoren txarrak, artu-emanetan izan oi diran maltzurkeriak, lagun-urkoaz gaizki pentsa eta jarduteak, eta Konfesio santurako zein gaizki gertatzen diran gizonak, eta zein otz eta ardura gabe agertu oi diran Komunio santura, gai oek eta kideko beste batzuek guztiz ondo ta zorrotz eta garbi erakutsi ta azaltzen ditu.

Gure mundu gizajo au beti berdin-xamarra izan omen da, okerra ta zitala alegia gure Jaungoiko on eta errukitsuaganako; ala izango da bai, gaurko gizon bizardunok ao-batean esaten badegu ere, gu txikiak giñanetik asko gaiztotu ta okertu zaigula inguruan dakusgun

gure Euskalerrria; orain bertan eta gaur emengo sermolariak egin oi ditugun erasoaldiak ez dute alde aundirik, eun da berrogei urte lenago A. Astarloak egin zitunetik. Arek idatzi zitun batzuek, itzik aldatu gabe esango bagenituzke ere, gaur bertan egindakoak irudituko litzazkiguke. Onenbestez, ez nabil nere A. Astarloaren kontra. Nere ustetan, oso bere alderakoa eta bere izena aunditu ta goraltzekoa da, bere Euskalerrri maitearen akats eta utsuneak ondo ezagutu zitula esatea, eta ain zuzen ere, guztiz ondo ezagutu zitulako egiztazten degula gaur bizi geranok, ordun arek ikusi zitunen antzeko dirala gaur ere asko ta asko.

Itz batzuek orain, bere euskera ta estiloaz. Gure antxiñako idazlen bat aitatu ezpat —onenean guk ez dakizkigun ainbeste gauza eder badakarzki, guk dakigunaren aldean euskera bikain ta aberatsa ere badauka—, baño baliotasun oek alde batera utzita, lenengo begiratu oi deguna, erderakadaz betetakoen artekoa ote dan. Eta kutsu ori biziamarra baldin badu, iguinez betetzen gera, eta lanak izaten dira liburua eskuetan artu eta eutsiko badiogu, ta areago, irakurri ta arreta pixka bat emango badiogu. Nere burua ixtillu gorri ontan ikusia naiz, eta baita nere inguruan beste asko ere; Orain darabilgun Astarloa au eskuetan artu nuanean ere, ez nion abegi oso gozoa egin. Zuzenduko al zaigu euskalzale guztioi irizpidea, gure idazleak artez eta ongi juzgatzeko.

Ezin esango degu euskera garbi ta jatorra dala beti bere liburu ontan eman diguna. Erderazko itz asko, eta askotan alperrik, idatzi zitun; baño bere ustetan bearrekoak ziralako. Ala dio berak itzaurrean. Gaiñera, erderazko liburuakin ibilliko zan, nai ta naiez, bere lana biribiltzen, eta etzun askotan asmatzen, erderazkoa euskeraz tajuz ipintzen. Ez da arritzekoa. Nere irudimenean begira nagokio A. Astarloari, nola ibilliko zan bere liburua antolatzen. Eguneko argitan egiteko beta gutxi, eta gabeko ordutxo batzuek iñoiz arrapatuz, piztu argia, ipiñi argi-ontzia argi-mutillan, zabaldu iru edo lau liburu mai gaiñean, eta batak eta besteak erderaz ziotena euskeraz jantzi, emen luzatu eta an laburtu, onek erdizka dakarrena besteak dionetik bete; ta bere pentsamentua ulerkaitza aterako zitzaion bildurrez erderazko itzak ugari jalkiaz...

—Lanbide txarra au, esango didazu, txarra ta motza. Alaxen da, baño etzan liburu osoan ain urri ibilli. Baditu sail ederrak bestelako argi eta berotasunean beteak; ibilli zan bere lumea eragozpen aundirik gabe, buruan euskeraz sortzen zitzaiona euskera bizi ta jatorrean idazten. Ezin ukatu erderazko joskera eta esaerak nunnai ernetzen zaizkiola belar gaiztoak gure soroetan bezela, baño baita joskera zuzen eta garbiak ere baditu, eta ez lenengo ikusaldian deritzagun bezin urri. Baratz-ertzetako marrubiak bezela dauzkagu emen pitxi eder

oek; ezer gutxi dagola uste, lenengo begiratu degunean, eta biltzen asi geraneko ontzi sakona bete.

Dana dala, erderakada oien utsune edo beltzun ori gora-bera, badauzka liburu ontan amaika gauza eder eta maitagarri; barkatu dezaiozun bata eta jaso ditzazkiogun besteak.

Eztakit zuzen nabillen nere iritzieta; ez naiz euskaltzale sakona, oso axalekoa baizik. Nolanai ere, nere iritziak ez du arrasto aundirik utziko naiz zuen ustetan, naiz Astarloaren baliotasunean, eta esan dezadan nere begi-belarrietatik zear sentitzen dedana. Beingo begirada utsez liburu osoak zer darakuskidan galdetzen badidazute, auxe erantzungo nizueke: bere entzule eta irakurleak, Bizkai-errietako nekazari ta gente xea, euki zituela begien aurrean eta biotzaren erdian, eta aiekin izketan balego bezela, aien adimenari zegokion modutan egin zitula bere Verbaldiak: eta dudarik gabe, Astarloaren euskera, itzez itz, garai artan Markina aldean egiten zana izango zala. Badi-rudi toki batzuetan erderazko liburutik euskerara itzultzen dabillega; baño beste askotan, adibidez *erasoguintza* geyenetan, berekasa eta euskeraz esan bear duna euskeraz pentsatuaz; eta jakia, orduan bere euskera jatorrago ta egokiako dario, eta eztauka bestean aimbateko erdera-usairik. Ikusiko ditugu gero zatitxo batzuek, guztiz mardulak eta gozoak.

Zati onentxoen artean aipagarriak dira len gogoratu ditugun *sartzajerac* ere. Ebangelioak ematen dion pentsamenturen batetik berak nai duan itzaldira igarotzeko egiten duen *zubia* bezela dira sartzayera oiek; sartzayera oietan dauka A. Astarloak euskera garbi ta ederrena. Sartzayera au, geyenean edo beti berak asmatua izango zan; ez det uste liburutik zubi oen billa ibilliko zanik: orregatik erasogintzetan agiri dan bezela, emen ere berekasa dabilkenean, euskeraz pentsatzen du, eta euskera garbi ta bizi-bizian jasotzen du *zubia*. Adibidez, ikusi ditzagun batzuek:

Sinite utraque crescere usque ad messem. (Gari-soroan zoragaria erein zuanaren ipuia).

“Mundu onec dirauban artian beti ibilico dira nastaduric Elexa santuban onac eta dongac gaurco Evangelijoco soluan gari, eta zoragarija leguez; bada fedia euqui ezquero gustijac dira Elexiaren seme, eta orregaitic dauque santuben comunioia. Cer dan Elexa au, eta Santuben comunioia nai deutzubet adi erazo.”

Cum jejunasset quadraginta diebus... (J. K. basamortuan egin zun barauaren Evangelioa).

“Nor arrituco ezta enzunic Evangelijuan gosiac ilic daguala araco Jaungoico gizon, abere, chori eta arrainac janariz aseten dituzana? Eta alambere astun eguingo jacu baru eguin, eta gose pusca bat ira-

gotia? Neure Christinaubac jarraitu deijogun pecatarijoc pecaturic ez eucanari, eta baru daigun Elexa Ama Santubac aguinduten deuzcunian.”

Duxit in montem excelsum seorsum, et transfiguratus est ante eos. (J. K. mendi gañean *antzaldatu* zaneko Evangelioa.)

“Erraz jacan Jaunari Ibar baten iracustia S. Pedro, Santiago, eta S. Juani mendi baten gan ganian aguertu zan cerubaren irudija, ainbat aldatz pica irago eraso бага; baña adi eraso gura izan euzcun, ecin inor eldu leitequiuala ceruco atzeguinetara penintencijaco aldatz garratza irago бага. Penintenzija au benetacua izateco aurquitu biar da pecatubaren damubagaz; bada au бага alperric eguingo dira gorpuzteco penintenzijaric andijenac, eztabe ecer valijoco santu gustijen gaubela, baru, eta miragarriric andijenac. Orregatic azalduco deutzubet ondo confesetaco biar dan bigarren gauza au.”

Beste batzuek ere badauzkat emen, baño ezin irakurriko ditugu danak. Lentxeo esan dizutet *sartzajera* oetan eztenkada zorrotzen batzuek badituela. Ara emen bi.

Locutus est mutus et admiratae sunt turbae (Mutua sendatu zuaneko Evangelioa).

“Mesede andija izan zan Jesu Christoc gaurco Evangelijoco mutubari eguin eutzana verbetia emonagaz; baña nire erehijan andijagua izango litzateque ascori eguingo leuzquijona mututuric ifinijagaz, orregaz ez litzatequez entzungo ainbeste birao, ainbeste maldicinoc, eta ainbeste aneniño. Pecatu caltegarri auxe azaldu, edo explicadu gura deutzubet.”

Cum intraret Jesus in domum cujusdam principis Phariseorum Sabbato manducare panem (Urmindun edo hidropikoa sendatu zuaneko Evangelioa).

“Jan, edan, eta combit artian eguinico mirari bat daucagu gaurco Evangelijuan. Eztaquit aurquitu al leitequian gaurco jan edan artian onelaco mirariric: larreguitan dacuzcuna da ascoc eta ascoc ordirc urteten oi dabela, eta mirari orde euren gorpuzt, eta arimac galcen ditubezala. Ezagutu daguijen ordiac celaco caltiac dacarrean euren burubentzat, gaurco verbaldia izango da ordiquerijaren ganian.”

Goazen aurrera. Astarloaren lan onezaz badegu beste zerbait, oso aiatu bearrekoa. Zarautzen, gure Konventuko archivoan badaukagu A. Juan Mateo Zabalak idatzitako zerbait. Idaztitxoaren azalean esaten du: *Adiciones y correcciones* a la obra “*Urteco domecac*” del P. Astarloa. Baño titulu au gañeko azalean dakar eta azala berria da; etzion ba ezarriko, ez det uste, Aita Zabalak, Archivoko zuzendariren batek baño. Geitu, eztio iñun ezer geitzen Aita Zabalak, bere anaiak idatzitakoari; zerbait aldatu, orraztu, zuzendu, bai, Erderazko

itz asko kendu egiten dizkio, eta ordekorik ipiñi gabe askotan, bearririk ez talako. Aita Astarloa baño euskaltzale trebeagoa zan A. Zabala, eta berak egiten dizkion zuzentzeak ondo daudela esan bearririk eztago. Eztakigu ze asmo izango zun A. Zabalak, iztegi baten antzera, erri ta lerroen zerbakiak aurretik dirala, itzez itz berari gaizki zerizkionak aldatuz egin zuen idaztitzo onezaz. Dana-dala, oso burutu gabe utzi zun; lenengo liburuaz aspertu zan nunbait. Nere ustez, edertasun, txukuntasun eta gatz pixka bat ematen dio zuzentze oezaz; baño orraztu eta apaindura guztiak ontzat artuta ere, eztio bere itxura ta tankera aldatzen Astarloari. Ongi egiña A. Zabalaren lana, baño azalekoa da. Janari-iduri bat aitatu baldin ba-leike, A. Zabalak gizenak or-emen ebakitzen dizkio, giarra ikutzaka gelditzen da. Adibidez, eta A. Zabalaren lana zer izan zan nolabait erakusteko, iru zatitxo irakurriko dizkitzuet; lenengo, Astarloak berak dakarrena; gero, Zabalaren zuzentzeaz izango litzaken bezela.

ASTARLOA: Gura badau Arimazain edo Cura Jaunac, asi Verbaldi, edo Platiquia Domecaco Ebangelijuagaz / esan begui lenengo Ebangelijo ostian daguan testua; eta guero eusqueraz Ebangelijua/: baña nai ezpadau esan Ebanjelijua, asi begui Verbaldi, edo Platiquia esacai, edo testotic,/eta bere urrengo daguan sarzajeratic.

ASTARLOA (VII Verbal-dia): Azaldu edo expliquetan da Credoco laugarren articuluba./-Laugarren Credoco articuluban dinogu/: *Irago, edo padecidu euan Poncio Pilatosen mempe, edo poderijuen beian/:* izan zan *crucificaduba, il, eta obipetu edo sepultaduba/Verba onetan sinistu, eta confesadu biar dogu/:* Poncio Pilatos judeaco aguintari, edo nagusi zan demporan,/irago evala Jesu Cristoc pasinoeric itzaltsu eta icaragarrijena.

ZABALA: Gura badau abade-Maisu jaunac berbaldija asi Domecaco Ebangelijoagaz/esan begui lenengo Ebangelijo ostian daguan latiñezco testua; eta guero eusqueraz Ebangelijua bera/. Baya nai ezpadau esan Evanjelijua, eztauca asi baño berbaldija latiñezco testotic;/ eta onen urrengo daguan sarzajeratic.

ZABALA: Azalduten da Credoco laugarren articuluba./-Credoco laugarren articuluban dinogu/: *Irago edo padecidu euan Poncio Pilatosen aguindubaren beian/:* izan tzan curutzian *yosija, ila ta enterraduba edo obipetuba.*

Verba onetan sinistu eta aitor-tu biar dogu;/Poncio Pilatos, Judeaco aguintari, edo nagusi zan unian/, irago evala Jesu Cristoc pasinoeric itzaltsubena eta icaragarrijena.

ASTARLOA (VII Verbal-dian): Auxe da adi eraso gura doguna, dinogunian, Jesu Cristo il zala, gu pecatutic ateratearren/. Baña jaquin biar doguna da, ez bacarric atera guenduzala lenengo gurasoen pecatutic/, baita mundubaren asijeratic, eta amaitu artian eguin dirian, eguiten, eta eguingo dirian gustijetatic bere/, eta alan, ezta inos parcatu, ezta parcatuco bere, Jesus Christoren pasinoe, eta erijotziaren bitartez baño/: beronegaz pagadu eutzalaco,/ guizon gustiac eguin zitubezan, eta gueroco demporetan bere, pecatubacaz eguingo zitubezan zorrac.

ZABALA: Auxe da adierazota ulertu eraguin gura doguna, dinogunian, Jesu Cristo il zala, gu pecatutic ateratearren./Baña jaquin biar doguna da ce, ez bacarric atera guenduzala lenengo gurasoen pecatutic/, baita mundubaren lenengo asijeratic eta munduba dan arte guztijan eguin eta eguingo dirian gustijetatic bere/, eta alan, ezta pecaturic parcatu eta ezta parcatuco bere, Jesu Cristoren pasinoe, eta erijotzaren bitartez baño/beronegaz garbitu evazalaco,/guizon gustiac eguin citubezan eta gueroco aldijetan bere, pecatubacaz eguingo zitubezan zorrac.

Aditz edo Verboaz zerbait esan bear nizuteke. Baño gerogo baten, zuzendari on baten laguntzarekin egitekotan gelditzen naiz. Auxe barkarrik oartu bear dizutet orain; Astarloak berak Markinako euske-rea daukala dio; A. Zabalak berriz, orain aitatu dedan idaztitxoan, alde guztietako euskerea daukala; ta ikusi dedanez, *forma verbal* en batzuek, eztaikit zuzentzearren ala obearrez, aldatu egiten dizkio, sarritan. Ara emen, batzuek:

ASTARLOA

ZABALA

- Au eguin leijenac = ...daiquenac
- leijo = daikio
- leique = daike
- Cembat on ecarri leizan = ...daiquezan
- Esango ditudaz lenen = dodaz edo deutzuedaz nagusienac
- Icasi al leique buruz = buruz artu daique
- Cerbait aitu al daizun = adiitu daiquezuntzat
- quendu al leijue = quendu daikiue
- dituguzan... = doguzan
- guc... daucaguna = daucaguzanac
- ...dituguzanac = doguzanac

esaten oi dan = esan doian
 oi dabe = daroe
 al dedin moduban = albaitian
 urreratu al guinaitequezan = guenitequezan
 icusi al leitequian = lecus kian
 ecin eguin leijanen borondatia = ezin daikianaren edo dainaren

Oek danak ikusita, Astarloaren verboaz bear bezela itz egiteko, Bizkaiko verboa eta garai artan Marquina-aldean izango zitun diferentziak ikusi ta ikasi bear ditut lenengo.

Baño esan dizatzuteket, Verbo sintetikoa sarri ta oso egoki darabilela liburu guztian. Ara emen, nik jaso dizkiodan batzuek:

1) Necusan, dacuzcunez, eusan, dacuscuz, eztacust, dacuzgu, nacuz, balecuse, ezepecusaz leguez, dacuzcunian, badacuzcu, dacuz, dacuze, (doatsubac zuec dacutsubena dacusen begiac).

2) Dazaut, dazaudaz neure ardiac eta nazaubere, nere Aitac nazaubana-leguez dazaut neure Aita, eztazauzube, eztazaudala, bera ez-tazaunen bat.

3) Danzuz, danzuzan, danzube, danzugu, danzu belarri baga, zuec zanzubenac neu nanzube.

4) Daruazu, daruagu.

5) Dirauztazu.

6) Datzazan lupatzatic jaguiteco.

7) Dirauban denpora gustian.

Eta *ibilli*, *etorri*, *ekarri*, *euki*, *iritzi* verboetatic datozen beste asko.

Ez det uste gure teologoak balio aundiko itz berririk arkituko dutenik A. Astarloaren liburu ontan. Len esan dedanez, bere pentsamentua garbiago erakutsi bearra gertatzen zayonean erderazko itzeta-tara jotzen du euskeratik gauza berririk sortu gabe. Baño noizpeñetan txinpartatxoren bat ikusten da. Bada ezpada, jaso ditut geyenak.

Sinistamen edo articulu; iru *eguiad*, sensun edo potencija; *araguin-cia*, *araguiquintza*, encarnación. Iru oek Larramendik badakarzki; eta andik artuak izango ditu.

Fede edo *sinisqueria* (Keri au ez da sufijoa; itz au siniskera izango da). *Irucadia*=Trinidadea (A. Zabalak zuzenduaz: Irucochtasuna, irubatasuna). *Onoidade* edo perfeccinoe; *neurtuezgarri*, *neurri-ezgarri*, *neurribaguia*, *neurrialeza*=incomensurable.

Guztien iturri ta *urtajeria* (J. C. da). "Eztago beretzat, ez iragoric ez *etortecoric*... ezta orain zarrago, munduba eguin evanian baño, ez orduban gastiago orain dan baño; beti beti dago *sen baten*."

Sortubacarra=Unigénito; E. Santua etorri zan *Mayatz Pascuetan*. *Zatizaille* edo cismaticubac; *ipinle* edo fundadore (J. C.); pecatu

mortala edo *ilguilia* edo ilten dabena; venialac esan gura dau *parcagarrija*. Gloriaco lau doe; *nequezcartasuna*=impasibilidad; *arguitasuna*=claridad; *mingtasuna*=sutileza; *arintasuna*=agilidad.

Jaungoicotasunaren *partari*=partícipe de la divina gracia. Gracija *santutuguina*=santificante; *erasoguille*=actual. Onei (padrinos) dei eguiten jacuen Arzailaac, baita bere *isquinzailiac*. *Etorbarri* edo catecumenoa. Propositu *eraguilla* eficaz. Modu bitacua da Indulgencia; bata betia, bestia partearra=parcial. Donquestali edo hipócrita. Siniescorra=incrédulo. Fede *oitarra*, *oituracua* edo habituala, eta *eguin-sacua* edo actuala.

Ona emen Astarloagan arkitutako beste itz-mordoa, beren erdal-esanaia ta guzti. Batzuek arkitzen dira Azkue jaunaren iztegian ere, baiña askotan Azkuek ematen duen esanaia, eta Astarloaren itzak adierazten duena eztira guztiz berdintsuak.

Abacería=género, mercancía (2gn. liburua, 167gn., orr.)

Abaceru=tendero, expendedor de comestibles (2 I., 70 orr.)

Abasberuan edo destaiju=al buen tuntún, lo primero que a uno se le ocurre (I I., 191 orr.) (Azkuek eztakar).

Aijarija=lamento (2 I., X orr.) (Azkuegan Ayari).

Aldiguezto=desmayo, indisposición (I I., 81 orr.) (Azkuegan al-digaizto).

Almillia=especie de jubón (2 I., 159).

Alsi=ropa vil (?) (I I., 138) (Azkuek eztakar).

Angui=dehesa, lugar de pasto acotado (2 I., VI) (Azkuegan angio).

Aratu=explorar, registrar (2 I., IX).

Aricatu=fatigarse mucho (I I., 62).

Bide-ornija=viático, provisiones para el camino (2 I., 230).

Cadendu=debilitar, dejar sin fuerzas (I I., 1).

Carcaba=foso, cárcava (2 I., 237).

Celai=fácil, llano (adjetivo) (I I., 125).

Cerzuc=qué cosas, cuáles cosas (I I., 249).

Cirarguin=platero (2 I., 69).

Concortu=admirarse, enajenarse (I I., 87).

Corroncija=peste (?) (2 I., 112) (Azkuek eztakar).

Charritan ibili=andar escapando, por librarse de una obligación (2 I., 78) (Azkueren iztegian: eskolara uts egitea).

Echaguntza=casa propia (2 I., 91).

Enparau=sobrar (2 I., 204).

Eraso=ayudar. "Umiai eraso." (2 I., 89) (Azkueren iritzi-meza-laguntzea adierazteko baizik ez omen da erabiltzen).

Erasoguinza=exhortación (I I., 9).

Erlaro=tumulto, clamor (I I., LX) (Azkuek eztakar).

- Ersugue=basilisco (2 I., 130).
 Estropezu=tropiezo, obstáculo (1 I., V).
 Ezaintasun, ezaindu=fealdad, afear (1 I., 80).
 Jaque=chaqueta (2 I., 159).
 Icasjardun=aprendiz (1 I., Christinau Euscaldunai).
 Ichusqui edo guinarria=escoba hecho de brezo (2 I., 41).
 Iracutsi (Eracutsi-ren aldaketa bezela) (2 I., XXIV).
 Irardausi=sacudir (2 I., 134).
 Irritu=airarse (2 I., 106, 237).
 Laboria=fruto, cosecha (2 I., 173).
 Laru=ictericia (2 I., 38).
 Limuriya=placer venéreo (2 I., 133) (Azk. eztakar esanai au).
 Lucreriya=ganancia abusiva (1 I., 16) (Azk. eztakar).
 Lugaban=trinchera (1 I., 176) (Azkuek Lueban dakar).
 Lupatza=ciénaga, lodazal (1 I., 125) (Azkuegan Lupetza).
 Lurresi=muralla (1 I., XXXIV).
 Maaxchubago=más modestamente, con menos lujo (2 I., 156).
 Meaca=desfiladero (2 I., VI) (Azkuek Oihenartena bezela dakar itz au).
 Oñoten=murmurando (1 I., 210).
 Oquellu=rincón, escondrijo (2 I., VI).
 Oracada=acto de agarrar, asir (1 I., 17).
 Opetzijac=ofertas (2 I., 88).
 Ordatu=bordar (2 I., 136) (Azkuek eztakar).
 Pechubatuguin=publicano, cobrador de tributos (1 I., XXXVII) (Azk. eztakar).
 Pelleburu=peligro (1 I., 17).
 Sereni=cinta (?) (1 I., 269).
 Subil=tronco (1 I., 235).
 Teguiya=depósito, almacén (2 I., 109).
 Urliya lecutan=en tal sitio (1 I., 175).
 Urreguin=platero (2 I., 67).
 Zugateco laratzuban=en el llar del fogón (2 I., 39) (Azkuegan, Sugate, suate, suete).

Eta orain, Astarloaren idaztankera zer moduzkoa dan ikus deza-
 zuten, pusketa bat edo beste irakurriko degu.

*LII-garren Verbalditik: "Nun azaldu edo expliquetan dan Agur
 Maria."*

Esan beguijo Ave Mariya graciaren amari, eta beragandic artuco
 dau egoera zori onecyan irauteco sendatasuna, eta ichaso onetatic eto-
 rrico jaco naico beste santidade. Poztu bedi pecatariya; bada bildur

badeutza Jaungoicuaren justicijari, eta azartuten ezpada ain loi, eta atsituric ifinten Jaungoicuaren aurrian, bijua bere Amagana, Ave Mariaren bitartez. Ez ez, ezbegui bildurric euqui, eztau beragan aurquituco, ez laztasunic, ez aserreric, ez becoqui astunic, ez verba garraztic. Gustija da ona, biguna, erruquiorra, samurra, eta leuna. Pecatzu beteric badago bere, dei eguin beguijo ao betian Ama; bada eztago beretzat izen gozuagoric pecatarijen Ama baño; onexec beteten deutzta bere gogua, onexec emoten deutza pozic andijena, eta auxe da gure aotic entzun nai dabena.

III-garren Verbaldiko erasoquinza: "Credoco lenengo articuluba."

Erasoquinza.—Ez gueunque inos bere astu biar, neure Chistinaubac, Jaungoicuaren anditasun neurri baguia; bada izango litzateque asco, guizonic arruena luurreraño humilduric gueratuteco. Ifinj guizonic andijena, erregueric alsubena, aguintariric aberatz, sorionsubena, eta lur gustija bere aguindupian daucana Jaungoicuaren aurrian; beguiratu begui cer, eta nor dan Jaungoicua, eta cer dan bera; eta auxe asco izango dau ezagututeco, eztala luurreco inurri bat beste. Jaun onentzat mundu gustija ezta goxeco ijunz tantachubat baño, eta gente gustijac eztira, ezpalira bano gueijago, eta erreinuac dira luurrrian aguiuri eztan autza. Beguira ce zabalac dirian cerubac, bada gustijac daucaz arra barruban. Ain gauza pusquia badira cerubac, eta mundu gustija, cer izango da guizona Jaungoicuaren aurrian? Ozta, ozta aguiuri badira erreinuric zabalenac Jaungoicuaren albuana, zer izango da erreinu onetan ozta, ozta ikusten dan guizona? Nundic nora, bada, arrotu leiteque guizona? nundic nora euqui leique ainbeste antuste?

Eta alambere gauzaric chiquijen chiquijena da asco guizon erua puztuteco. Bestiac baño diru apur bat gueijago euquitia, bestiac baño ondasun pusca bat gueijagoren jauve izatia, bestiac baño ezcubide, mende, diñade, honra, edo nobleza pitin, pitin bat gueijago euquitia, arroquerijaz beteten dau lurrian aguiuri eztan simaur puscachu au. Esan eguidazu guizon ichuba: Cer da zuc daucazun, eta euqui al cinaijan gustija, zure vijotz ori modu orretan puztuteco? Ecer bereez, aixiac daruan autza, gueriza bat, ames laburchu bat. Eta cer zara ceu? Goxian jaijo, arratzaldian loratu, eta iluncian sicututen dan lorachu bat, beingo beinguan irago, eta deseguiten dan lurrunchu bat. Baderichu, au alan eztala esan eguidazu: Nun cengoan orain oguei, berrogei, iruroguei edo laroguei urte? Inumberez. Cer ceuncan orduban? Ecerbercz. Cer cinian? Ecerbercz. Eta cer euquico dezu emetic beste ainbeste urtera? ecerbercz. Cer izango zara? Lur zatibat, autz puscabat, simaur ustel, eta atsitu bat. Eta nun aurquituco zara? Ez orain

ainbeste puztuten zaitubezan gauzeen artian. Baño betico iraungo ba-
lebe bere, antuste ain andija emoten deutzubezan gauza orreec, ez-
taucazu zer arrotu orregaitic. Estaucazuz ceurez, bestegandic etorri
biar jatzuz. Cer daucazu bada artu eztozunic? Eta artu badozuz, cer-
taco puztuco zara, artu ezpacenduz leguez?

Christinaubac, eztago mundu onetan betico iraungo dabenic; ezta-
go berez pobre eztanic, eztago besteren biar eztanic. Jaungoicua ba-
carric. Auxe bacar, bacarric da berez andija, berez aberatza, berez
beticua, berez inor biar eztabena. Cegaitic bada arrotu cinaitequez
guizon argal, pobre eta cadena, ez izanic luur zati, eta autz pusca bat
baño? Atzo etorri cinian mundura, eta biar juangozara mundutic. Atzo
etzinian ecer, eta bijar simaur ustel izango zara; eta dempora apur
pusca au iragoteco, prestadu deutzubezan alsic, chucherija, eta autztra-
pu zatar batzut gaitic ereguico zara bestien gañera? Ez, ez, Christi-
naubac ez. Ifini gaitezan Jaungoicuaren aurrian, icusi daigun bere
anditasun neurri baguia; jatzi gaitezan guero gueure chiquitasunera,
eta ezagutuco dogu ozta ozta gariala ar, inurri, edo elchochu bat.
Ezauera onegaz beeratuco gara, gueure burubac gustijen asquenengo-
tzat euqui artian; euquico dogu vijotzeco humiltasun benetacua, ja-
rraituco deutzagu araco Jaungoicuaren Semiari, cein izanic ceruco
erregue humildu zan erijotzaraño, eta curutzeco erijotzaraño, eta Jaun-
goico andijac, norein ain gogoco dan humiltasuna, emongo deuzcu ce-
ruban humilai emoten deutzen gracijagaz irabacirico coroa. Amen.

*XVII-garren Verbaldikiko erasoguinzatik: "Penitentziaco sacramentu-
baren ganian."*

Dirautza Confesoriac, eguin dozun ezquero examinia confesadu
eguizuz gogo, edo memoriara ecarri dozuzan pecatubac. Itandu beguit
berorrec; eranzuten dau. Asten da itanduten, eta elduric maldicinoe, bi-
rao, verba loi, ordiquerija, edo beste ecanduren bat daucan pecatube-
tara; itanduten deutza: bota deutzezu ceure seme, edo alabai maldici-
noe, edo biraoric? Bai Jauna, eranzuten dau. Eta combat bidar? Sarri
Jauna. Esan beguijo confesinoe ori eztala asco, esan daguijala combat
izan dirian bota dituzan biraio, edo maldicinoiac. Alperric eguingo dau
aleguina Confesoriac jaquiteco combat izan dirian, edo combat bidar.
Gueijen gueijen eranzungo dabena da; intencinoe donga baga izan di-
ra. Cer dauca icusi batae bestiagaz? Ezaizu combat izan dirian mal-
dicinoiac, eta guero icusico dogu intencinoiagaz, edo vijotzetic izan
dirian, ala ez. Beste batzuc erantzun oi dabe, izango cirian oguei, edo
oguetar amar. Esaten badeutza, eztala ori conciencia examinetia, eran-
zuten dabe, ecin bada nic gueijago esan nei. Beste batzuc bein esan
badaije, oguei bidar eguin dabeela pecatu bat, gustija da oguei. Oguei

juramentubac, ogeui maldicinoiac, ogeui gorrotuac, ogeui verba loijac. Confesinoe modu oneec pelleburutsubac dira, eta bildur izan leiteque euretatic gueijenac, gustijac ez esaterren, chaarrac diriala, conciencijaco examinién faltaz; bada au eguin baga gurata gura ez, gueratu biar dabe pecatu ascoc confesadu baga. Eguin arren Confesoriac alequina bere itauniacaz, pecatu gustijac arguitara aterateco, ecin icusi leiquiana leguez cer daguan an barruban, biac ibili biar dabee ichumustuban; confesoriac eztacuzalaco, eta icusi bere ecin leiquialaco cer daguan conciencijaren barruban; confesetan danac eztabelaco ondo aratu bere conciencia. Orregaitic, bada, neure enzulac, nai bazara neque guichijagogaz, eta ondo confesadu, artu eguizube demporia, eta aleguin gustijagaz aratu eguizubez ceuben conciencijaco baster gustijac. Au eguiten badozube, eztozube euquico confesetara zuazanian aurquitu oi dozuben arazuric. Confesoriac lagunduco deutzube bere itauniacaz arguitan ifinten ceuben conciencia, gustiz nastaduric badago bere quenduco dozube ceuben ganetic macurturic zauquezan pecatuben carga pisutsuba, vicico zare mundu onetan poz andijan, eta artuco dozube bestian penintencia benetacua eguiten dabeentzatz gorderic daguan glorija. Amen.

XXXVIII-garren Verbalditik: "Ordiqueriaren ganian."

Baña badanzut zer eranzungo deutzasun. Jauna, esango deutzazu. Eguija da ni tabernara juan oi nazana, baña neure vicijan bere ez naz juan ara ordituteco ustiagaz. Sinistuten deutzut eguija dinozula; baña ecin ucatu cinaiquet sarri eta sarri jazo jatzula, taberna, edo beste ardao edaten batuten zarian lecuban jazo jatzula zuc uste izan eztozuna, eta damutu izan jatzula an aurquitutia.

Obeto ezagutu daizun ce pelleburuz betia dan olaco lecubetan egotia: contu eguizu topetan zaitudazala tabernara zuazala. Itanduco baneutzu, nora zuazan? Bertatic eranzungo ceuzquet: Jauna, gaur jaijeguna da, aste gustijan egonaz biarrian, eta alan nua tabernara quartiluchu bat ezarri, verbaldi bat eguin lagun, eta adisquidiacaz, eta gaberaco echera. Orra zure gogua, ona eta arrazoezcua. Sarcen zara tabernan, ateraten dozu quartilu bat, topetan dozu adisquide bat, emoten deutzazu ceure escutic trago bat. Bestiac, zu baño guichijago ez izaterren, ateraten dau beste quartilu bat, emoten deutzazu trago bat bere escutic. Zuc icusiric bestiac eguin dabena eztozu guichijago izan gura, eta ateraten dozu beste bat, eta emoten deutzazu trago bat. Trago bat dua, trago bat dator: quartilu bat dua, quartilu bat dator. Onetan batuten dira beste adisquide batzuc, eta dempora emoterren asten zara jocuan. Berotuten zara joco, eta ardauagaz; ardaua dua, eta ardaua dator; jocua dua, eta jocua dator. Eztaquizu ez cer edaten dozun, ez ce ordu dan. Urteten dozu tabernatic gaberdijan (goxaldian ezipalitz).

Artuten dozu echeraco bidia estropezuca, oñac loca, buruba arin, bidia cabidu ecin zaituzala. Elduten zara echera, eta orra infernuba. Emastiac verbachu bat badagui, gustija da diadarra, demoninua, diabruba, verba astuna, eta aguiraquia. Bijaramonian barriz? Buruba astun, gorputza nagui, eta biarreraco alper. Orra cetan gueratu dan quartiluchu bat edan, eta echera demporaz juateco gogua. Eldu ezpacina tabernara, baque obian egongo cinian echian, eta demporaz jaguico cinian biarrera.

XLIV-garren Verbalditik: "Murmuracinoiaren ganian."

Gustijac gaitic dauque cer esan, eztago seguru euren mijn infernucotic, esconduric, ez liberic, Abaderic, ez Fraileric, doncellaric, ez Monjaric, Obisporic, ez Aita Santuric, andiric, ez chiquiric. Eguiten dirian obraric oneenac gaitic dauque cer esan. Badacuze norbait astegun gustijetan meza enzuten, dinue, oba leuquiala, eheco arduria euqui. Errecetan badau, simple bat dala. Limosna emoten badau, arroquerija, edo sobervijaz, eta ikusi daijen emoten dabela. Taberna, joco, eta beste ocasinoe charretatic alderatu, edo apartetan bada, cequen bat dala, ez gastetarren eguiten dabela; jolas, erromerija, danza eta beste zoraquerijetara ezpadua, chochaquerijetan dabilela; isilic badago motz, eta motela dala; verba eguiten badau barretzuba dala; eta icusico balebe norbait mirariric andijenac eguiten, esango leuquee sorguina dala, familiarijac, edo demoninuac daucazala. Oneec Phariseuac lezcuac dira. Guizon galdu oneec egonic eurac pecatuz beteric, Jesu Christo gure Jaunac eguiten cituzan eginza, edo obraric andi, santu, eta miragarrijetan aurquituten even cer esan. Bildur izan leitequez onelacuac, Phariseuai jarraituten deutzena leguez murmuracinoian, jarraituco deutzeela euren amai, edo erijotza zori galducuan. Bildur izatecua da mijn luce, eta char oneec beti dagozala pecatu mortalian.

Murmuracinoia sarri eta sarri asi oi da alabanciagaz. Urlija, esaten da, ce guizon ona dan. Eztozu ori tabernan, jocuan, ez edanic icusico: guizon cinzua, prestuba, eta biarguina; eztago bera lezcoric adisquide bati mesede bat eguiteco: ezteutzu orrec egunic ichico meza entzun бага, ezta luzaro egongo confesadu, eta comulgadu бага. Eneunque nai bera baño adisquide oberic. Baña... O baña madaricatuba. Baña infernucua! Onetanche ezagututen da cetaraco dan alabanza ori. Ezta bestetaraco, ezpada sinistu deijuen bere contra esatera doijan gustija eguija dala. Eguinic alabanza au uste dabe seguru dagozala, eta alan abijetan dira bere contra murmuretan. Anche ateraten dabe daquijen, eta eztaquijen gustija. Ecer icusi badeutze honraco gaucia izan, eta bestec jaquin ez arren ainche urteten dau arguitara; ecer entzun badabe, ainche zabalduten dabe. Eztau onelaco batec ichico beragaitic eguiten daben sospecha chiquijenic bere. Ecin aurquitu badau

beste moduric murmuretao, artuco deutza escuba Jaungoicuari, eta sartuco da gizonaren vijotzeco basterric escutubenia, eta billatu naico dau ainche bere esan, eta eguite, edo obretan eztacuzan charquerija, euquiteco cegaitic deungaro esan, eta murmuradu; eta esango dau, eguin, eta esaten daben gustija ona dala, baño intencinoe oquerragaz eguiten dabela gustija.

Baña ez oida emen gueratuten alabanzacaz asi zan murmuracinoia. Obeto eta obeto sinistu daijen eguija dala esan dabena, esaten oi da asquenian: ezteuzt niri inos gachic eguin, eztaucat nic ecer beragaz, izan bedi nigaitic nai daben lezua, ez juat niri orretan ecer; baño ecin nic ichi neique eguija esan baga. Eztaquit certaraco dirian ainbeste confesinoe, ainbeste comunioe, ainbeste errezu: oba leuque bere echeco arduria equi, daucazan tratu modubac ichi, eta puscabat humilago izan, nai daben gustijagaz urteteco empeñubac artu baga. Santuba, Santuba: neu bere santu izango naz, gura dodan gustija eguiten ichiten badeuste. Eztot nic olaco santidaderic gura. Orra cetan gueratu dan lenengoco alabanza gustija. Badaquizube cer deriztan eguiten dozubela modu onetaco murmuracinoiagaz? Palanca bategaz eguin oi dana. Zulo bat luurrean eguin nai badozube arcen dozube palanca bat, eta ereguiten dozube gora. Baña cetaraco? Ez an goijan ichiteco, ezpada luurrian sarceco; eta cenbat eta barrurago sartu nai dozuben, ainbat eta gorago ereguiten dozube, modu onetan indar andijaguagaz sarceco. Auxe berau eguiten dozube bada alabanciagaz asirico murmuracinoiagaz. Lenengo eregui gora alabanciagaz al daizuben gustija, eta guero sartu murmuracinoiagaz luurrian, eta cenbat eta indar andijaguagaz murmuradu nai dozuben, ainbat eta gorago ereguiten dozube alabanciagaz.

* * *

Nire esanetic ezta olaco gachic etorrigo, esango dozu, bada bati bacarric baño ezteutzat esan, eta gustiz estu aguindu neutzan ez eguijola inori esan. Ce zoraquerija: Ecin ceuc isilic equi dozu, eta nai dozu bestiac isilic equi daguijan? Zugaz jazo dana, aregaz bere jazoco da. Zuri esan eutzunac aguindu eutzun ez inori esateco, eta alanbere esan deutzazu bestiari. Beste onenbeste jazoco da bestiagaz bere; esango deutza beste bati, bestiac bestiari, eta guichijago uste danian urtengo dau gustijen aurrera, eta jazoco da eurijagaz jazoten dana. Isil isilic arcen dau telliac euri tanguia, isil isilic emoten deutza onec urrenguari, esta alainche dua puntan dagan tellaraño; eta orra nun gichijago usten danian jausten dan calien erdijan, ots andijagaz gustijac danzubela, eta dacuzela. Alainche zuc isilian jaquin cenduban proximuaren gach, edo dongaro eguina; isilian esan ceuntzan ceure adisquidiari; bada arec isilian esango deutza beste bati, eta guichijago

uste dozunian, urtengo dau gustijen aurrera, eta gustijac jaquingo dabe. Asquenengo achaquija izan oi da: eneucan nic intencinoe don-garic, eneutzan gachic gura. Bada cegaitic dongaro esaten cenduban? Zan venturaz asco gura ceuntzalaco? Edo asco ametan dozulaco? Ezdaqit naico ceunquian bestec onelaco amodijo, edo on-guraric euqui deizun. Baña nai vorondate ona euqui deijozula, nai charra, murmuracinoia gauza nagusi, edo gravian bada, pecatu mortala egingo dozu.

XXXV-garren Verbalditik: "*Gurasuac euren umiacganaco dauquezan biar edo obligacinoien ganian*"

Gastia da oraindio zure umia eciteco? Ezta bada gastia iracusteco Adanen pecatubaren seme dana; adi erasoteco bere vijotzeco gorroto eta aserria; begui oquerracaz beguiratuteco beriagaz urten ecin dabenian, escubetan daucana jaurtiteco, luurren contra osticoca eguiteco; escuba ceure contra ereguiteco, eta beste milla modutan bere sobervija, eta aserria iracusteco. Ichi eguijozu nai daben gustijagaz urteten, ichi eguijozu eanduchu chiqui ori indarra artuten, icusico dozu dempora guichi barru, celan ecin ecico dozun. Arbolachu bat jaijo barri dan artian, erraz da sustraj eta gusti ateraten, baña bein erruac zabalduten badituz gustiz gach izango dozu sustraijac ateratia. Auxe berau jazoten da zuben semiacaz bere. Ecandu citala euren bijotzeco luurrian jaijo barri danian, erraz da luur bigun, eta samur atatic sustrai ta gusti ateraten, baña ichi eguijozu puscat luurra gogortu artian, erruac zabaldu artian, eta eandu guesta sendatu artian; icusico dozu celan ecin ateraco dozun sustrairic gueratu бага, ceinec gox, edo berandu buruba ateraco daben. Alperric aguiraca egingo deutzazu, alperric jo eta azotaduco dozu, evaguico dozu venturaz campora urten nai daben eanduba, baña ainche vijotz barruban gueratuco de sustraija, ceinec gox, edo berandu urtengo daben campora araco zure bildur бага daguanian. Orregaitic, gurasuac, zagoze contu andi bategaz beguira ceuben umechu gastien eandubai, eta buruba atera orduco ebagui eguizu; ez inos ichi euren temiagaz urteten; eci eguizuz euren oquerrune gustijac, indarric artu eztaijen; onegaz acico dituzuz eurac бага.

Naikoa izango da ta bukatzera noa.

Gure idazle zar ospetsuen artean batere bildurrik gabe ipiñi dezakegu Aita Artarloa, ezta lotsatuko onentxoan alboan. Goyeneko armalletan ezpada ere, nik beintzat armalla zabal eta agiri baten, bere liburu ederra eskuetan duela, jarriko nuke.

Gabon, jaunak eta andreak.

AITA P. ARANGUREN
Prantziskotarra